

Justyna Michalik
Dolnośląska Szkoła Wyższa

SYTUACJA OSÓB STARSZYCH WE WSPÓŁCZESNYM SPOŁECZEŃSTWIE WIDZIANA Z PERSPEKTYWY OSÓB MŁODYCH

https://doi.org/10.25312/2451-2737.14/2019_07jm

Streszczenie

W zależności od społeczeństwa pozycja człowieka starego bez względu na jego płeć wiąże się ze wzrostem bądź utratą statusu. W większości społeczeństw seniorom przypisuje się w dużej mierze prestiż. Nie jest tematem spornym to, że na przestrzeni lat wizerunek człowieka starego oraz jego miejsce w społeczeństwie uległy przeobrażeniom. Obecnie kulturę polską cechują dynamiczne zmiany, wobec których osoby starsze mogą czuć się wykluczone ze społeczeństwa, dlatego też zasadniczym celem prezentowanych badań było poszukiwanie odpowiedzi na następujące pytanie: „Jaki jest współczesny obraz ludzi starszych wśród młodych dorosłych?”.

Słowa kluczowe: ludzie starzy, wykluczenie społeczne, młode pokolenie, nowoczesność, starzenie się

The situation of the elderly in contemporary society seen from the perspective of youth Summary

Depending on the community, the elderly, irrespective of gender, are associated with an increase or loss of status. In the majority of communities, older people are connected with prestige. It is undeniable that, over time, the image of the old person and his or her position in the community has altered. Currently, Polish culture is characterised by dynamic change, and older people may feel excluded from the wider community. This article

seeks to answer the following question: „What is the contemporary image of elderly people among young adults?”

Keywords: old people, social exclusion, young generation, modernity, ageing

Wstęp

„Współczesna kultura w Polsce została zdominowana przez młodość. Media przedstawiają starość głównie z punktu widzenia ułomności fizycznych, ukazując choroby wieku starczego i problemy z nimi związane. Wiek senioralny nie jest przedstawiany jako naturalna faza życia każdego człowieka, w której – mimo niedomagań fizycznych – osiągnąć można pełnię rozwoju psychicznego i duchowego” (Pakos, 2017: 168), dlatego też można mówić obecnie o ogromnym zróżnicowaniu społecznym zarówno pod względem gospodarczym, jak i kulturowym oraz ekonomicznym. Według Barbary Szackiej (2003), kultura oznacza wszystko to, co jest stworzone przez człowieka, co jest przez niego nabywane w procesie uczenia się i przekazywane innym ludziom, a także następnym pokoleniom dzięki informacji pozagenetycznej. Kultura jest tworem zbiorowym, nieindywidualnym, który powstaje i rozwija się w wyniku kontaktów między osobnikami przekazującymi sobie różne informacje i uczącymi się od siebie nawzajem, jak reagować i zachowywać się w rozmaitych okolicznościach. Skoro kultura jest tworem zbiorowym, to każda osoba ma wpływ na kształtowanie zarówno dobrych, jak i złych postaw społecznych.

Nie tylko kultura, ale także przekazywane wartości mają wpływ na to, jak osoby starsze będą funkcjonowały w społeczeństwie. Współczesna rzeczywistość oferuje bogactwo zmian, różnorodność oraz możliwości wyboru. „Stosunek społeczeństwa do ludzi starszych jest uwarunkowany wieloma czynnikami. Wpływa na niego środowisko, w którym senior funkcjonuje. Wpływa na to sytuacja zdrowotna, rodzinna oraz sposób, w jaki osoba starsza nawiązuje kontakty społeczne” (Pakos, 2017: 169). Zrozumienie potrzeb starszego pokolenia jest także dla wielu, szczególnie młodych, trudnym zadaniem. Zdaniem Łukasza Łotockiego (2017), obecnie mamy do czynienia z ambiwalencją starości; z jednej strony sięgamy po pozytywne skojarzenia ze słowem „starość”, z drugiej – osoby w wieku senioralnym w dzisiejszym świecie zostają napiętnowane społecznie. Należy podkreślić, że w kontekście innych norm kulturowych osoba starsza często może sobie pozwolić na zachowania, które w przypadku młodego człowieka natychmiast zostaną negatywnie ocenione. Z jednej strony zatem starość sprzyja odwadze wyrażania sądów i stanowczości, z drugiej natomiast – usprawiedliwia zachowania, które w przestrzeni publicznej mogą być powszechnie uznawane za niestosowne.

W czasach antycznych starzec był postrzegany jako człowiek pełen godności. Pita-goras podzielił życie człowieka na cztery okresy, porównując je do pór roku. W starożytnej Sparcie najważniejszym organem była rada starszych skupiająca obywateli po 60. roku życia. Oryginalne poglądy na temat starości wygłaszał Cynceron, który wyraził opinię, że „wszyscy ludzie pragną dożyć starości, a kiedy nadejdzie,

narzekają na nią” (za: Miłkowska, 2014: 178). Rzymski filozof i mąż stanu uważał starość za nieszczęście, „ponieważ osłabia organizm, pozbawia zmysłowych przyjemności i oznacza zbliżającą się śmierć” (Pakos, 2017: 169). Postrzeganie starości jest obecnie próbą zrozumienia zmian, które dokonały się na przestrzeni lat. Przeobrażenia, jakim uległo środowisko fizyczne oraz praktyki kulturowe, spowodowały zmianę roli seniora. Wkroczywszy w okres starości, człowiek we współczesnej kulturze jest traktowany zupełnie inaczej niż na etapie swojej młodości i dorosłości. Pokolenie osób starszych, które przeżyły swoje dzieciństwo oraz czasy wczesnej młodości w okresie powojennym, funkcjonowało w zupełnie odmiennych od dzisiejszych realiach. Rzeczywistość ostatnich 40 lat przesiąknięta była elementami kultury, która została nazwana przez socjologów „tradycyjną”, a obecnie przybrała kształt kultury „ponowoczesnej” (Zalewska, 2009: 8). W społeczeństwie tradycyjnym tolerancja, troska o dobro innych, a nawet zwykła ludzka życzliwość stanowiły podwaliny egzystencji. Według Czerwińskiego (1969), rozkwit kultury miejskiej oraz wzorców europejskich spowodował zmianę stosunku do osób starszych. Dynamika przeobrażeń zachodzących w świecie sprawia, że współczesność jest nazywana „płynną nowoczesnością”. Wydaje się, że wobec tych zmian współczesny senior może czuć się wykluczony.

Analiza zmiany w podejściu do grupy osób w wieku senioralnym wymaga scharakteryzowania pokrótce historii postrzegania starości na terenie Polski. Według Kłóskowskiej (1996), termin „kultura ludowa” został wprowadzony w Europie na początku XIX wieku na oznaczenie zespołu elementów kulturowych ukształtowanych w obrębie niższych warstw społecznych określanych jako lud. Zdaniem Szynekiewicza (1976), na początkach XX wieku na ternie Polski występowała rodzina wielopokoleniowa, która charakteryzowała się pokrewieństwem w linii prostej oraz wspólnie gospodarowała w jednym gospodarstwie. Rodziny wielopokoleniowe zamieszkiwały gospodarstwo domowe, w którym panował podział na ściśle określone role męskie i żeńskie. Kobieta zajmowała się domem, dbając o ognisko domowe, natomiast mężczyzna zajmował się pracą fizyczną. W przypadku śmierci lub choroby najstarszego członka rodziny gospodarstwo przechodziło w ręce młodszego pokolenia. Wyżej przedstawiony model funkcjonowania rodziny pokazuje, że starość przychodziła w momencie dobrowolnej lub przymusowej rezygnacji z pełnienia funkcji gospodarza domu. Joanna Schmidt (2017), recenzując książkę Bartłomieja Gapińskiego *Ludzie starzy na wsi polskiej od schyłku XIX wieku po roku 1939*, podkreśla, że zmiany społeczne, które zachodziły w czasach między ostatnimi latami zaborów a okresem, gdy Polska odzyskała niepodległość, były znaczące dla późniejszych przemian. Sam Gapiński (2014) zauważa, że najistotniejsze różnice dostrzec można w sferze mentalności. „W wyniku postępującej industrializacji, coraz lepszego stanu oświaty i szerszych horyzontów myślowych społeczności wiejskiej ludzie starzy w o wiele mniejszym stopniu stanowili już autorytet dla młodszego pokolenia” (Schmidt, 2017: 214). Gapiński podkreśla też, że istotnym elementem wartościowania chłopów w jesieni życia była praca – zarówno jej zakres, jak i zdolność do jej wykonywania. Sposób traktowania społecznego ludzi starszych na wsi był zależny od tego, czy byli

oni jednostkami produktywnymi. Osoby starsze, które nie pracowały, nie były dobrze tolerowane społecznie, ponieważ wymagały opieki, a to wiązało się z pewnymi nakładami finansowymi. Dlatego seniorzy jak najpóźniej wyrażali chęć przekazania swojego majątku potomkom, ponieważ oznaczało to dla nich utratę autorytetu. Autor książki zaznacza, że takie sytuacje miały miejsce nie tylko w środowisku wiejskim, złe traktowanie osób starszych można było zaobserwować także w rodzinach lepiej usytuowanych. „Z problemem źródeł utrzymania na starość i stosunku między starymi rodzicami a dorosłymi dziećmi wiąże się także zjawisko żebractwa. Wędrownymi żebrakami zostawali bardzo często starzy ludzie niezdolni już do innych form zarobkowania. Zmuszani byli do tego przez dzieci lub dobrowolnie opuszczali rodzinę, gdy nie starczało pożywienia dla wszystkich domowników. Pełnili ważną rolę informatorów w społecznościach wiejskich, zwłaszcza do przełomu XIX i XX w.” (Schmidt, 2017: 215).

Zajmując się tematyką starości, należy się zastanowić nad tym, gdzie należy właściwie umiejscowić ową granicę, po przekroczeniu której człowiek wchodzi w ten okres swojego życia. Starzenie się jest procesem nieuniknionym, a samo pojęcie późnej dorosłości jest trudne do zdefiniowania.

Właściwe określenie granicy okresu młodości i późnej dorosłości, nie jest proste do zdefiniowania, ponieważ wiąże się to z faktem indywidualnego tempa, niejednorodnym obrazem starości oraz kulturowymi różnicami w wyborze kryteriów starości, a ponadto okres ten charakteryzuje się przewagą zmian regresywnych nad progresywnymi. Z biologicznego punktu widzenia, starość jest ubocznym, nieadaptacyjnym produktem ewolucji, natomiast z punktu widzenia psychologicznego może być postrzegana jako ostatnia szansa rozwojowa (Straś-Romanowska, 2011: 326, zob. biologiczny wymiar starzenia się, podrozdz. 12.3).

Z biologicznego punktu widzenia starzenie się jest postępującym procesem, powodującym zmniejszanie się zasobów funkcjonowania i tym samym stopniowe ograniczanie możliwości adaptacji, zarówno do środowiska zewnętrznego, jak i wewnętrznego (Borysławski, 2005). Według Lubczyńskiej-Kowalskiej (2005), biologiczne zmiany w późnej dorosłości są zmianami wstecznymi, zachodzącymi wskutek zaniku zdolności reprodukcyjnej komórek organizmu. Dyczewski (1994) uważa natomiast, że ten, kto wkracza w wiek pięćdziesięciu czy sześćdziesięciu lat, odczuwa spowolnienie niemal wszystkich czynności organizmu, zaczynają dawać znać o sobie różnego rodzaju schorzenia, wykazuje pewne cechy konserwatyzmu w widzeniu i ocenianiu wielu spraw, ogranicza swoje kontakty z szerokim środowiskiem, słabnie w nim nastawienie ku przyszłości i coraz chętniej sięga do przeszłości, zatapia się we wspomnieniach, jak gdyby oblicza, co zrobił w swoim życiu i gdzie zostawił ślad swojego istnienia. Obecnie typologie okresu starości przedstawiają się zupełnie inaczej niż ponad 20 lat temu. Braun-Gałkowska (2016) podkreśla, że ludzie we wczesnej starości (60–70 lat) wobec wyraźnego przedłużenia ludzkiego życia w dzisiejszych czasach właściwie nie są jeszcze starzy. Można raczej mówić o nich jako o ludziach starzejących się, a określenie „starzy” odnosić do osób po 70. roku życia. Dla tych naprawdę starych osób można tworzyć inne typologie. Zdaniem Kurka (2008), przeciwna długość życia, polepszająca się kondycja fizyczna osób starszych oraz wzrost

aktywności zawodowej wśród osób po osiągnięciu wieku emerytalnego skłoniły badaczy do wyróżnienia dwóch grup subpopulacji osób starszych: młodszy-starsi (*young-old*) oraz starsi-starsi (*old-old*), zwykle definiowani jako grupa osób w wieku 80 lub 85 lat i więcej. Starzenie się subpopulacji osób starszych zwane jest w literaturze starzeniem podwójnym (*double ageing*) i polega na wzroście udziału osób sędziwych w strukturze osób w wieku 65 lat i więcej. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez GUS w końcu 2017 roku, liczba ludności Polski wyniosła 38,4 mln, w tym ponad 9 mln to osoby w wieku 60 lat i więcej. W miastach ludność w starszym wieku stanowi ponad 26% populacji, na terenach wiejskich ten odsetek jest mniejszy i wynosi 21% mieszkańców.

Starość metrykalna a emocjonalna

Z przeprowadzonych badań empirycznych wynika, że ludzie młodzi różnie określają granicę wieku senioralnego. Należy jednak zauważyć, że ten subiektywny próg starości określany przez badanych zależy od ich miejsca zamieszkania – przyczyn tych rozbieżności można doszukiwać się głównie w istniejących różnicach kulturowych, edukacyjnych oraz majątkowych zarówno na większych, jak i mniejszych obszarach. Dla 40% kobiet oraz 52% mężczyzn z obszarów miejskich starość zaczyna się dopiero wtedy, kiedy człowiek sam uważa się za osobę w wieku senioralnym, dlatego sądzą oni, że życie nie kończy się, a dopiero zaczyna na emeryturze. Młodzi uważają, że życie w mieście przynosi wiele możliwości do wartościowego spędzenia czasu wolnego, dlatego osoby starsze powinny korzystać z wielu propozycji adresowanych właśnie dla nich, aby nie odczuwać samotności wśród otoczenia. Zdaniem badanych, wielu seniorów jest zainteresowanych tematem profilaktyki zdrowia, a wiedza z tego zakresu pozwala im długie lata pozostać samodzielną jednostką, która nie obciąża najbliższych. Z ich obserwacji wynika także, że osoba w wieku senioralnym ma obecnie wysoki poziom samooceny, dlatego nieustannie rozwija się na wielu polach. Nieufność kobiet z obszaru wielkomiejskiego wobec tradycyjnych wzorców kobiecości powoduje, że cenią one przede wszystkim niezależność, nie odczuwając potrzeby spełnienia tradycyjnych kobiecych ról. Ich zdaniem, wiek kobiety nie powinien być obecnie tematem dyskusyjnym.

Zupełnie odmienne podejście do tego tematu prezentują badani z mniejszych miejscowości. Dla 60% młodych Polek oraz 48% mężczyzn charakter wykonywanej pracy ma ogromny wpływ na styl oraz jakość życia osób starszych. Czynne zajmowanie się gospodarstwem domowym powoduje wcześniejsze wyczerpanie fizyczne oraz zmęczenie życiem, a to skutkuje przesunięciem granicy wiekowej, w której osoba wchodzi w tzw. jesień życia. Trud codzienności przyczynia się do tego, że osoby starsze nie mają zarówno chęci, jak i siły na aktywne uczestniczenie w życiu społecznym. Badani podkreślają, że w mniejszych miejscowościach pomimo wielu programów, które mają na celu aktywizację osób starszych, podejście w tej kwestii grupy zainteresowanej nie uległo zmianie. Poznawanie czegoś zupełnie innego,

dotąd nieznanego, budzi lęk wśród wielu seniorów, a chcąc czuć się bezpiecznie, decydują się na spędzenie czasu w miejscu im znanym. Życie osób starszych w mniejszych miejscowościach wygląda zupełnie inaczej niż funkcjonowanie tej samej grupy wiekowej w wielkim mieście – wspólne gospodarstwo domowe, które łączy pokolenia, jest też przestrzenią, gdzie seniorzy nie są pozostawieni sami sobie, gdzie czują wsparcie najbliższych, nie odczuwają jednocześnie potrzeby poznawania nowości.

Kontakt emocjonalny z osobami w wieku senioralnym

Na pytania: „Czy osoby młode chętnie nawiązują kontakty z seniorami?” oraz „Czy przebywanie w towarzystwie osób starszych sprawia im przyjemność?”, odpowiedzi były bardzo zbliżone. 36% mieszkańców większych oraz 64% osób z mniejszych miejscowości uważa, że współczesność nie sprzyja nawiązywaniu kontaktów międzypokoleniowych. Analiza materiału badawczego pozwoliła na wyodrębnienie takich cech oraz sposobów zachowania, które przeszkadzają osobom młodym w zacieśnianiu kontaktów z seniorami. Jedną z najczęściej podawanych przyczyn był brak porozumienia na płaszczyźnie spraw codziennych. Odmienność w sposobie życia osób młodych i starszych może doprowadzać do sytuacji konfliktowych, a to wpływa niekorzystnie na relacje międzypokoleniowe. Bardzo często zdarza się tak, że decyzje podejmowane przez młodych nie są akceptowane przez starszych, ponieważ sposób postępowania tych pierwszych jest zupełnie odmienny od tego, jaki wybrałoby starsze pokolenie.

Emigracja zarobkowa wśród młodych dorosłych a senior w rodzinie

W odniesieniu do pytania: „Czy zdaniem osób młodych wyjazd w celu poprawy warunków materialnych może przyczynić się do poczucia samotności wśród seniorów?”, odpowiedzi badanych były bardzo zróżnicowane. 28% kobiet oraz 24% mężczyzn z mniejszych miejscowości było zdania, że emigracja zarobkowa mogłaby wywołać u osób starszych dyskomfort psychiczny, który wiąże się z pozostawieniem tej grupy społecznej bez wsparcia, a to z kolei przekłada się na trudności dla seniora w codziennym funkcjonowaniu. Dlatego tylko trudna sytuacja finansowa bez perspektywy jej zmiany w przyszłości byłaby powodem, dla którego badani podjęliby decyzję o pracy w innym kraju – taka postawa pokazuje, że dla młodych mieszkających w małych miejscowościach rodzina jest pewnego rodzaju opoką, która jest dobrem nienaruszalnym. Pomoc bliskim jest nie tylko obowiązkiem, ale częścią składową dobrego wychowania. Z kolei dla 72% kobiet oraz 76% mężczyzn mieszkających w większych miejscowościach wyjazd do innego kraju jest często szansą

na lepsze życie, dlatego częściej niż osoby młode z mniejszych miejscowości podejmują taką decyzję, pomimo świadomości, że takie działania mają wpływ na odczuwanie samotności u osób starszych.

Aktywność zawodowa w późnej dorosłości

W celu zebrania opinii na temat tego, jak młodzi Polacy podchodzą do sprawy aktywności zawodowej seniorów, zadałam badanym pytanie, jak według nich współcześnie wygląda sytuacja finansowa oraz aktywność zawodowa osób w późnej dorosłości. Zdania w tej kwestii były podzielone. Według 32% kobiet oraz 40% mężczyzn mieszkających w mieście seniorzy chętnie podejmują aktywność zawodową, a nowoczesne technologie mogą im pomóc w znalezieniu odpowiedniego zajęcia. W większych skupiskach miejskich coraz rzadziej panuje przekonanie, że przejście na emeryturę jest związane z brakiem aktywności zawodowej. Badani uważają, że otwartości oraz pogody ducha może pozazdrościć seniorom niejedna młoda osoba, a dokładność w wykonywaniu obowiązków, doświadczenie życiowe oraz dotychczasowe doświadczenie zawodowe są bardzo pomocne w znalezieniu satysfakcjonującej pracy. Dlatego seniorzy nie powinni obawiać się podejmowania nowych wyzwań zawodowych. Z kolei 36% kobiet oraz 43% mężczyzn z mniejszych miejscowości do tematu pracy zawodowej osób starszych podchodzi sceptycznie. Z ich obserwacji wynika, że dla seniorów z ich otoczenia pożegnanie z aktywnością zawodową i odejście na emeryturę jest jedną z wielu składowych „jesieni życia”, dlatego też spokojna starość to nie tylko odpoczynek w zaciszu domowym, ale także niezajmowanie myśli pracą zawodową.

Aktywność fizyczna a jesień życia

Wśród odpowiedzi na pytanie, czy według grupy badanej seniorzy radzą sobie wśród innych sprawnych i aktywnych fizycznie oraz czy chętnie podejmują tego typu aktywność, zdania obu grup były wyraźnie podzielone. Dla 48% kobiet oraz 55% mężczyzn z większych miejscowości aktywność fizyczna odgrywa istotną rolę w codziennym funkcjonowaniu, dlatego też, wiedząc, jakie korzyści niesie z sobą taki styl życia, uważają, że osoba w każdym wieku nie tylko może, ale powinna być aktywna. Zdaniem badanych, obecnie osoby starsze mają wiele możliwości, aby zadbać o swoją kondycję fizyczną. Oferta zajęć, także tych bezpłatnych, dla osób powyżej 60. roku życia jest zróżnicowana i bardzo ciekawa, dlatego osoby w wieku senioralnym mają możliwość uczestniczenia w zajęciach organizowanych przez kluby sportowe, a czas spędzony w gronie rówieśników może być najlepszym lekiem na samotność i nudę. Aktywność seniorów na obszarach oddalonych od większych skupisk miejskich była tematem dyskusyjnym. Młodzi ludzie byli zdania, że osoby starsze pomimo świadomości, jaką sami posiadają na temat zdrowego stylu życia,

nie odczuwają potrzeby do zapoznania się bliżej z tym tematem. Według badanych, jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest brak świadomości wśród seniorów, że ruch to zdrowie. Zakorzenione poglądy wśród najstarszych mieszkańców mniejszych miejscowości dotyczące biernego stylu życia na emeryturze pozostają w oczach młodych ciągle niezmiennie.

Ekсклюzja społeczna osób starszych

Opinie osób młodych, mieszkających zarówno w mieście, jak i na jego obrzeżach, dotyczące ekсклюzji osób w wieku senioralnym były do siebie zbliżone. Według 64% kobiet oraz 48% mężczyzn z większych skupisk miejskich, wykluczenie osób starszych nie jest w ich środowisku tematem tabu. Młodzi ludzie uważają, że dzięki realizowaniu wielu programów wspierających osoby starsze ta grupa społeczna nie powinna czuć się marginalizowana. Kluby seniora organizują czas wolny, pomagają zawierać nowe znajomości, co pozwala zerwać z poczuciem osamotnienia, natomiast kluby sportowe wspierają osoby starsze w podejmowaniu aktywności fizycznej. Przyczyn takiego stanu rzeczy można doszukiwać się na wielu płaszczyznach. Z punktu widzenia badanych szybkie tempo życia skutkuje tym, że osoby najbliższe nie spędzają z sobą zbyt wiele czasu, a to wpływa niekorzystnie na kontakty międzyludzkie. Dobrych relacji nie są w stanie zastąpić nawet najlepsze programy wsparcia dla seniorów czy organizowane dla tej grupy miejsca spotkań. Brak chęci poznania sposobu życia, zachowania oraz nieakceptowanie przez młodych cech późnej dorosłości prowadzą do wzrastającej niechęci wobec osób starszych. Dla 60% mężczyzn i 52% kobiet z mniejszych miejscowości, którzy dzielą wspólne gospodarstwo domowe z osobami starszymi, podejście seniorów do różnorodnych ofert adresowanych w ich kierunku jest bardzo zachowawcze, ponieważ wolą oni spędzać czas w domu bądź w miejscu im znanym, w którym czują się bezpiecznie, a takie zachowanie w konsekwencji prowadzi do samowykluczenia. Brak chęci do życia, zmienne nastroje, upór, zbyt duża ostrożność, rozważa oraz obawa przed ryzykiem – to tylko kilka z wielu cech, z powodu których seniorzy są nieakceptowani społecznie.

Obraz starości wśród młodych dorosłych

Odnosząc się do pytania dotyczącego obrazu własnej starości wśród osób z młodego pokolenia, zdecydowana większość tej grupy – głównie z większych miejscowości – woli obecnie nie myśleć o tym etapie życia; realizując się na wielu płaszczyznach, nie odczuwają potrzeby zastanawiania się nad tym, co będzie w przyszłości, podkreślając jednocześnie, że doceniają oni zalety jesieni życia, np. doświadczenie oraz mądrość życiową. Obraz człowieka starego budują często w oparciu o własne doświadczenia, zdobyte w kontakcie ze znanym osobiście seniorem, te zaś z dużym

prawdopodobieństwem mogą mieć charakter pozytywny. Osoby z mniejszych miejscowości pomimo często bliskich kontaktów międzypokoleniowych nie rozumieją swoich dziadków i uważają, że oni w późnej starości będą ich przeciwieństwem, ponieważ dla badanych starość to nie wyłącznie odpoczynek, to także próba realizacji jeszcze dotąd niespełnionych marzeń. Owszem, u osób młodych widoczny jest brak refleksji nad przemijaniem, nad starością oraz nad ograniczeniami tego wieku, ale jak sami twierdzą, w dzisiejszym świecie można żyć bez ograniczeń, nie oglądając się za siebie. Dzisiaj sprawni umysłowo oraz silni fizycznie nie dopuszczają do siebie myśli, że to może się kiedyś zmienić.

Zróźnicowanie opinii ze względu na poziom wykształcenia oraz miejsce zamieszkania. Wnioski

Z analizowanych badań wynika, że miejsce zamieszkania oraz poziom wykształcenia badanych mają znaczenie dla opinii na temat tego, co wpływa na stosunek ludzi młodych do osób starszych oraz jak senior jest widziany przez młode pokolenie. Mieszkańcy miasta częściej wskazywali na kult młodości, rozwój zawodowy oraz fizyczny, natomiast respondenci z terenów wiejskich byli zdania, że pomimo ciągłej gonitwy i życia w natłoku obowiązków troska o najbliższych, szacunek oraz szeroko rozumiana pomoc osobom starszym odgrywają bardzo ważną rolę w budowaniu udanych relacji z osobami w późnej starości – a takie postawy skutkują brakiem poczucia wykluczenia wśród seniorów. Istotną rolę odgrywał poziom wykształcenia osób z grupy badanej – wyższe wykształcenie, które w większości posiadała grupa osób mieszkających w mieście, wiązało się w dużej mierze z krytyką postaw odrzucających podejmowanie różnego rodzaju aktywności przez osoby starsze. Młodzi ludzie ze świadomością, że rozwijanie siebie na wielu polach jest jedną z ważniejszych potrzeb, jakie należy zaspokoić, kładą duży nacisk na to, aby także seniorzy podchodzili w sposób aktywny do życia. Osoby młode, które mieszkają na terenach oddalonych od większych miejscowości, prezentowały w większości odmienny punkt widzenia od swoich rówieśników z obszarów miejskich. Dla tej grupy wyższe wykształcenie także odgrywa istotną rolę, ale w pierwszej kolejności chcą oni, aby seniorzy, pozostając sobą, świadomie, bez nacisków ze strony społeczeństwa, wybierali to, co ich zdaniem jest dla nich dobre. Podsumowując, można powiedzieć, że na sytuację społeczną osób z trzeciego oraz czwartego pokolenia składa się wiele ludzkich doświadczeń, które tylko w nieznacznym stopniu można tłumaczyć realiami współczesności. Badani w ogólności wykazują neutralną postawę wobec ludzi starszych i starości, dostrzegają też przyczyny ich sytuacji społecznej i wskazują na problemy dotykające tę grupę wiekową współcześnie.

Na koniec chciałabym podkreślić, że zebrane w wywiadach opinie mogą być zarówno przejawem „poprawności politycznej”, jak i „społecznej aprobaty” wobec osób starszych, dlatego też mając na uwadze fakt, że dyskryminacyjne stereotypy na temat

seniorów ciągle funkcjonują zarówno w sferze utajonej, jak i jawnej sferze społecznej, warto uświadamiać młode pokolenie o „dorobku” osób starszych, który wnosi wiele dobrego do obecnej kultury. Zarówno tzw. doświadczenie życiowe, jak i „mądrość” człowieka starego są bardzo ważne we współczesnym społeczeństwie. To właśnie dziadkowie uczą młodsze pokolenia odwagi życia, umiejętności znoszenia przeciwności i porażek, a także przeżywania sukcesów. Nadają trwałości i ciągłości całościowo rozumianemu życiu społecznemu i narodowemu. W tym wszystkim tkwi ogromna wartość ludzi starych w zmieniającym się szybko nowoczesnym społeczeństwie (Dyczewski, 1994).

Podsumowanie

Analiza wyników badań pozwoliła na przedstawienie punktu widzenia osób młodych, który dotyczy sytuacji seniorów we współczesnym społeczeństwie. Według badanych, temat wieku nie powinien być dyskusyjny. Bardzo często zdarza się jednak, że pomimo wysokiej świadomości społecznej w wielu dziedzinach wiedza z zakresu gerontologii i potrzeb ludzi starszych pozostawia wiele do życzenia, a niedoinformowanie w tym zakresie oraz brak chęci uzupełnienia tych braków powodują spychanie tej grupy na społeczny margines. Z wypowiedzi badanych można wywnioskować, że współczesne dobre relacje międzypokoleniowe znacznie straciły na sile, a główną przyczyną takiego stanu rzeczy jest obawa młodych przed brakiem porozumienia z osobami starszymi, a niewystarczająca ilość czasu poświęcana najbliższym, co niestety nie sprzyja udanym kontaktom międzyludzkich, dodatkowo działa na niekorzyść. Respondenci podchodzili do tematu bardzo sceptycznie, uważając, że obecnie bardzo często to otoczenie jest postrzegane za jeden z głównych czynników powodujących wykluczenie seniorów z głównego nurtu życia społecznego, a z przeprowadzonych badań wynika jednoznacznie, że to grupa osób w wieku senioralnym przez swoje postępowanie bardzo często doprowadza do samowykluczenia.

A. Zawada (2012: 47–56) przeprowadziła w roku 2011 podobne badania, z których wysnuć można bardzo zbliżone wnioski: starość stanowi wyzwanie dla współczesnej rzeczywistości, szczególnie dla osób młodych, którzy poruszają się w świecie wielbiącym młodość i w którym ukształtował się negatywny stereotyp człowieka starszego. U młodych ludzi obecnie charakterystyczny jest brak refleksji nad przemijaniem, nad starością oraz nad ograniczeniami tego wieku, a w drodze do realizowania własnego „ja” spychają na drugi plan potrzeby osób najbliższych. Styl życia prowadzony przez współczesne pokolenie dodatkowo sprzyja brakowi kontaktu z najbliższymi, pociągając za sobą nieodwracalne negatywne skutki w relacjach rodzinnych.

Bibliografia

- Boryśławski K. (2005), *Biologia starzenia się – dawniej i dziś* [Psychologiczne i medyczne aspekty starości, seminarium], „Biuletyn Sekcji Psychologii Rozwojowej PTP”, nr 3, s. 22–27.
- Braun-Gałkowska M. (2016), *Starość. Między tradycją a współczesnością*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Czerwiński M. (1969), *Przemiany obyczaju*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Dyczewski L. (1994), *Ludzie starzy i starość w społeczeństwie i kulturze*, Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin.
- Gapiński B. (2014), *Ludzie starzy na wsi polskiej od schyłku XIX wieku po rok 1939*, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań.
- Informacja o sytuacji osób starszych na podstawie badań Głównego Urzędu Statystycznego, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/osoby-starsze> [dostęp: 17.10.2018].
- Kłoskowska A. (1996), *Kultury narodowe u korzeni*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kurek S. (2008), *Typologia starzenia się ludności Polski w ujęciu przestrzennym*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków.
- Lubczyńska-Kowalska W. (2005), *Zdrowotne aspekty starzenia się i starości. Między tym co nieuniknione, a tym co możliwe* [Psychologiczne i medyczne aspekty starzenia się, seminarium], „Biuletyn Sekcji Psychologii Rozwojowej PTP”, nr 3, s. 28–34.
- Łotocki Ł. (2012), *Barwy jesieni życia. O społeczno-kulturowym obrazie starości. Problemy Polityki Społecznej*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje”, nr 17, s. 7–9.
- Miłkowska G. (2014), *Analiza postaw społecznych wobec ludzi starszych na podstawie opinii studentów*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie”, t. XVI, s. 177–192.
- Pakos E. (2017), *Ludzie starzy w oczach młodych – wyniki badań własnych*, „Acta Universitas Lodzensis. Folia Oeconomica”, nr 3, s. 167–177.
- Straś-Romanowska M. (2011), *Późna dorosłość*, [w:] J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka*, PWN, Warszawa.
- Schmidt J. (2017), *Bartłomiej Gapiński, Ludzie starzy na wsi polskiej od schyłku XIX wieku po rok 1939*, Wydawnictwo Nauka i Innowacje, Poznań 2014, ss. 550, „Studia Podlaskie”, t. 25, s. 214–216.
- Szacka B. (2003), *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- Szynkiewicz S. (1976), *Rodzina*, [w:] M. Biernacka i in. (red.), *Etnografia Polski. Przemiany kultury ludowej*, t. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Zalewska J. (2009), *Stary człowiek w kulturze młodości. Doświadczenie starości wśród warszawskich seniorów*, PAN, Warszawa.
- Zawada A. (2012), *Młodość i starość w okresie ponowoczesności*, „Praca Socjalna”, nr 2, s. 47–56.